

Câteva considerații asupra proprietăților viticole și pomicole ale mănăstirilor din Vâlcea, în trecut.

Eugen Deca

În timpul evului mediu românesc, pe lângă proprietatea devălmașă, s-au creat în țările române marile domenii feudale laic și ecleziastic. Domeniul mănăstiresc s-a format și extins după constituirea statelor feudale românești și așezarea domniei în poziție centrală a puterii politice. În Țara Românească, primele documente emise de cancelaria domnescă și păstrate până astăzi, pomenesc de primele danii făcute de domnitori mănăstirilor¹, iar ultima parte a secolului al XIV-lea a însemnat și începutul alcătuirii domeniului mănăstiresc în Oltenia pentru Tismana, Glavacioc, Cozia, etc².

Din domeniul domnesc, prin donații și schimburi, mănăstirile din Țara Românească ajunseseră în secolele al XIV-XVI-lea să dețină în proprietatea lor 349 sate³. În perioada imediat următoare, după ce Severinul (Banatul de Severin) a revenit în administrarea Țării Românești, teritoriul din jurul lui, posedat cu caracter particular de banii de Severin, a fost donat de Vladislav Vlaicu I și Mircea cel Bătrân mănăstirilor Vodița, Tismana și Cozia din Vâlcea. La începutul secolului al XVII-lea, deja era constituit domeniul mănăstiresc al Coziei, delimitat între RM. Vâlcea și pădurea Cozia, cuprinzând satele Ulița, Bogdănești, Bujoreni, Olteni, Lușani (Lunca), Seaca, Brădăteni, Căciulata și Călimănești, precum și o parte din orașul Râmnic, 4 mori și 2 vii⁴. Documentele cancelariei domnești din timpul lui Mircea cel Bătrân, atestă pe lângă o serie de proprietăți viticole și acordarea de către domnitor a „vinăriciului”⁵, ctitoriei sale – mănăstirea Cozia.

Un alt așezământ monahal din Vâlcea care deținea mari proprietăți era cel al mănăstirii Govora, ctitorie a lui Vlad Dracul, refăcută de Vlad Călugărul și Radu cel Mare. Documentele vremii sub formă de hrisoave, porunci domnești, cărți de judecată, anaforale, zapise de vânzare și cumpărare, contracte de arendare, jalbe, sentințe judecătorești se referă în special la proprietățile acestei mănăstiri, care deținea la sfârșitul secolului al XV-lea: 10 sate, 2 bălți, un munte și 8 vii⁶. Dintre aceste proprietăți viticole, la 1495, domnitorul Radu cel Mare dăruiește Mănăstirii Govora, o vie la Drăgășani și alta în Dealul Ocnei (n.n. Ocnele Mari) numit „Licura”⁷. Peste câțiva ani, la 10 noiembrie 1497, egumenul Dorotei primește un mertic anual de 200 vedre de vin din vinăriciul domnesc de la Râmnic și cumpără o vie de la popa Buncea, iar domnitorul Radu cel Mare, îi dăruiește la 5 aprilie 1498, o livadă de pomi cumpărată cu 1500 aspri⁸. Peste câțiva ani, la 3 mai 1502, tot Radu cel Mare întărește mănăstirii Govora, pe lângă o moară în Râmnic și o vie la Copăcel, vinăriciul din Titireciu și Râmnic. De altfel, efortul financiar al voievodului Radu cel Mare de a înzestra mănăstirea cu noi proprietăți, se cifra în jurul sumei de 37.200 aspri, a sumă foarte mare pentru vremea aceea.

În prima jumătate a secolului al XVII-lea, puterea economică a Mănăstirii Govora era suficient de mare, dovadă fiind că în cursul anului 1639, egumenul Meletie cumpăra de la câțiva locuitori din satul Bunești (vecin cu mănăstirea) mai multe răzoare de vie din „via de la Bunești cu tot pometul în vârful viei”⁹.

Preocupat pentru sporirea averii Mănăstirii Govora, egumenul Paisie (1683-1715) s-a străduit să cumpere noi ocine, sate, vii și pometuri. Astfel, la 27 mai 1705, el cumpără de la Mihail Fălcoianu via acestuia din dealul Drăgășanilor, aflată pe moșia Episcopiei Râmnicului, la prețul de 45 de taleri¹⁰.

La 2 aprilie 1728, Mănăstirea Govora cumpără o nouă vie în Dealul Drăgășanilor cu 80 de taleri¹¹.

Mănăstirea Bistrița, ctitorie boierească a Craioveștilor, a fost înzestrată de-a lungul secolelor cu numeroase sate, munți, livezi și vii, apoi i s-au dăruit mori, heleșteie, vămi și obiecte cultice de mare valoare.

De-a lungul timpului, mănăstirea a fost înzestrată cu numeroase vii și livezi, având suprafețe mai mari sau mai mici, răspândite în județele Vâlcea, Gorj, Olt, Dolj.

Din Vâlcea, documentele de la finele secolului al XV-lea și începutul celui următor, pomenesc de viile de la Plăviceni pe Soaș, donate de frații Craiovești mănăstirii Govora și menționate în Cartea banului Barbu¹², ele fiind confirmate ulterior de domnitorii Vlad Călugărul, Mihnea cel Rău și Mircea Ciobanu.

Din secolul al XVI-lea sunt pomenite viile și livezile de la Râmnic, care au fost cumpărate de la Sasca pârcălabul pentru suma de 4000 aspri de boierii Craiovești și donate mănăstirii, așa cum reiese dintr-un zapis, emis la 16 august 1506 chiar la Bistrița de „mult prea păcătosul numit Stepan”¹³.

Din apropierea Râmnicului, orașul de reședință al județului sunt menționate la sfârșitul secolului al XVII-lea, viile de la Căzănești, Bârzești, Băbeni, cele de la Troianu, având o suprafață de 9 răzoare și o pivniță de piatră¹⁴, viile de la Titireciu, Ocnele Mari, precum și viile din „Dealul Oltenilor” sau „Dealul Bujoranilor”¹⁵.

În partea de sud a județului Vâlcea, Mănăstirea Bistrița stăpânea în secolele al XVII-XVIII-lea, viile de la Râmești, cu o suprafață de 9 răzoare, pe care le cumpără egumenul Gherasim la data de 29 martie 1671 de la țărani din sat¹⁶. Tot în aceeași arie geografică sunt amintite de documentele vremii, viile de la Zătreni și viile de la Drăgășani, care ocupau suprafețe de zeci de răzoare cu viță de vie (amintim că un răzor de vie=30x60 stânjeni; 1 stânjen=2,08m).

Pe lângă proprietățile viticole, Mănăstirea Bistrița deținea terenuri întinse (livezi) cultivate cu pomi fructiferi în toată Oltenia și în mod deosebit în județele Vâlcea și Gorj.

În județul Vâlcea sunt menționate câteva mari livezi de la Râmnic, cumpărată de frații Craiovești de la Sasca pârcălabul și donată mănăstirii la 16 august 1506¹⁷, apoi livada de la Soaș, din apropiere de Ocnele Mari, amintită în documentele din timpul domniilor lui Șerban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu, livezile de la Cacova, Titireciu și Băbeni, ocupate în mod deosebit cu mari suprafețe de pruni.

Marile domnii din secolul al XVII-lea ale lui Matei Basarab și Constantin Brâncoveanu, au însemnat nu numai ctitorirea unui mare număr de mănăstiri, schituri, dar și realizarea unor domenii importante pentru acestea. În special pentru mănăstirile Arnăta și Hurez. Mănăstirea Hurez a fost înzestrată de domnitorul Constantin Brâncoveanu cu numeroase moșii, dar și cu vii, acordându-i și dreptul de vinăriciu asupra mai multor sate, dare

pe care o sporește mereu ajungând pe la anul 1700 la 40 bani/vădră, creând o serie de nemulțumiri în rândurile țărănimii. Aceași mănăstire deținea în proprietatea sa o mare suprafață viticolă în satul Sutești (vecin cu Drăgășaniul) din moment ce plătea în anul 1796, pentru lucrările viticole și întreținerea ei, 525 de taleri, o sumă foarte mare pentru vremea aceea¹⁸. Tot din zona viticolă Drăgășani, documentele secolului al XVIII-lea, pomenesc că Mănăstirea Hurez, stăpâna o mare vie dăruită de monahul Gherasim din Măgureni, localitate unde erau amenajate linuri și teascuri pentru prelucrarea strugurilor, precum și crame pentru depozitarea și păstrarea vinului¹⁹.

Pentru prima jumătate a secolului al XIX-lea, cel mai valoros document în conturarea proprietăților mănăstirești, rămâne Catagrafia Obștească din 1831, acest izvor statistic fiind singurul până la acea dată, care păstrează o informație la nivelul întregii Țări Românești. Această catagrafie ne permite să reconstituim pe o largă bază documentară, structura domeniului mănăstiresc în ultima lui fază de existență în contextul marilor prefaceri economico-sociale din epoca modernă.

Dintr-o următoare catagrafie obștească realizată în anul 1838, reiese clar că mănăstirile excelau din avere lor prin plantațiile de vii²⁰, (ajungând la acea dată la aproximativ 72 de pogoane de mănăstire), livezi de pruni (între 1000-4000), cirezi de boi, vaci, turme de oi și prisăci.

Similar rolului politic, administrativ, militar și cultural al marii băanii a Olteniei, pe plan religios a fost cel al Mitropoliei de la Craiova și al Episcopiei Râmnicului și Noului Severin de la Rm Vâlcea, care și-au constituit mari domenii din sate, părți de sate, mori, case, prăvălii, vii și livezi²¹. Din consemnările memorialistice ale unor călători străini (Franco Sivori, Botero, Evlia Celobi, Paul de Alep) în trecere în secolele al XVI-XVII-lea prin Valahia și Vâlcea avem informații complete nu numai despre o sserie de localități și mănăstiri, dar și despre viile și livezile lor, aprecieri despre calitatea vinurilor din acest colț de țară.

Pe baza informațiilor de arhivă și a unor consemnări memorialistice ale unor personalități istorice ale vremii, putem afirma că Episcopia Râmnicului avea în stăpânirea sa numeroase vii și livezi, localizate atât în satele din preajma reședinței sale, dar mai ales în zona podgoriei Drăgășani, proprietăți care îi aduceau mari venituri.

Pe lângă marile mănăstiri vâlcene, ctitorite de domnitori sau de marile familii boierești, au existat și mănăstiri mici și biserici, care au fost și ele înzestrate cu delnițe, vii și livezi de către boierii ctitori ai acestora.

În urma cercetării și investigării documentelor de arhivă, referitoare la problema pusă în dezbatere se pot trage o serie de concluzii. Astfel, de-a lungul secolelor, proprietățile viticole și pomicole ale mănăstirilor vâlcene s-au bucurat de privilegii speciale acordate de ctitori și voievozi prin hrisoave și zapise de întărire. În general, proprietățile erau confirmate („întărite”) de voievozi, în moștenire deplină și neatinsă de nimeni.

Totodată putem considera, că, în secolul al XVI-lea, marile proprietăți ale mănăstirilor erau pe deplin formate cu drepturi și privilegii precise asupra bunurilor, totuși ele au continuat să crească în întindere și să-și sporească influența în viața economică și politică.

Prin structura sa divizată și dispersată pe tot teritoriul Olteniei, domeniul mănăstiresc din Vâlcea se integrează specificului românesc. Remarcabilă este asemănarea domeniului mănăstiresc cu cel boieresc, acestea se întrepătrund atât în întinderea lor, cât și în timp. Numeroase au fost cazurile când sate (moșii) treceau de la boieri la mănăstiri și invers, de la mănăstiri către ctitorii-donatori.

Domeniul mănăstiresc, cu o organizație internă proprie, nu s-a adaptat schimbărilor de structură din societatea românească, intrând astfel într-o permanentă contradicție cu ideea de progres.

Formarea domeniului mănăstiresc a fost un proces specific evului mediu, iar evoluția lui s-a încheiat în anul 1863, în urma legii secularizării averilor mănăstirești. De aceea, reformele de modernizare ale domniei lui Alexandru Ioan Cuza au dus la dizolvarea domeniului mănăstiresc, rămânând în proprietatea lui doar mici suprafețe de vii și livezi pentru hrana comunităților monahale.

Sfârșitul secolului trecut și începutul secolului al XX-lea, marchează pentru plantațiile viticole ale mănăstirilor, un puternic moment de criză, datorită invaziei filoxerei care a dus la distrugerea viilor, urmând apoi o perioadă dificilă de plantare și adaptare de noi soiuri, aduse din import.

Résumé

L'article identifie quelque propriétés qui se rapportent à la viticulture des monastères de Vâlcea dans une périodes qui s'étend sur 3 ou 4 siècle. Il s'agit des monastères Cozia, Govora, Bistrița, Hurez.

Note

¹ Colecția DOCUMENTA ROMANIAE, B, vol. I, București, 1966, passim.

² Ion Donat, Ion Pătroi, Dinică Ciobotea: *Catagrafia obștească a Țării Românești din 1831*. Editura Helios, Craiova, 1999, p. XXXIX.

³ Ion Donat, *Le domaine princier rural en Valachie*, p. 208.

⁴ Corneliu Tamaș, *Falsificarea unor documente privind robii mănăstirii Cozia*, în BURIDAVA, Rm. Vâlcea, 1982, p. 95-101.

⁵ Documente privind Istoria României, veacul al XIII-XIV-lea, seria B, T, R, București, 1954, p. 87.

⁶ Ibidem, p. 92-92.

⁷ N. Dobrescu, *Istoria bisericii din Oltenia*, București, p. 251-252.

⁸ D.R.H., B. I, nr. 283, p. 461; *Istoria mănăstirii Govora, Rm Vâlcea*, 1995, p. 30; vezi și Gherasim Cristea.

⁹ Catalog V, București, nr. 2, p. 25.

¹⁰ Arhivele Statului București, fond Mănăstirea Govora, XV.

¹¹ Ibidem, mss. 234/ f. 207.

¹² Arhivele Statului București, Condica mănăstirii Bistrița nr. 713, f. 560-561.

¹³ Arhivele Eparhiei Râmnicului, Mănăstirea Bistrița, dos. 42 din 1864, f. 39.

¹⁴ Tezaur medieval vâlcean, nr. 683, p. 228.

¹⁵ Documente privind istoria României, veacul al XVII-lea, T.R. vol. I (1501-1525), p. 9.

¹⁶ Tezaur medieval vâlcean, nr. 683, p. 228

¹⁷ D.I.R., vol. I, p. 38.

¹⁸ Ion Ionașcu, *Anexe*, în Arhivele Olteniei, nr. 86-88, p....

¹⁹ Ibidem, nr. 27-82, p. 302.

²⁰ Ion Donat, Ion Pătroi, Dinică Ciobotea, *Catagrafia obștească a Țării Românești din 1831*, p. LVI.

²¹ Atanasie Mironescu, *Sfânta Episcopie a Eparhiei Râmnicului Noului Severin în trecut și acum*, București, 1906, CXXXIV, 694 p.